

**TÜRKİYE – AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNİN GELECEĞİ KONUSUNDA
AB'NİN DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLERİ**

Büyükelçi (E) Selim Yenel

GİF İcra Komitesi Başkanı

29-30 Haziran 2023 tarihli AB Konseyi, Dışişlerinden Sorumlu Yüksek Temsilciyi ve Komisyonu, AB - Türkiye ilişkilerinin mevcut durumu hakkında bir rapor sunmaya davet etmiştir. Yüksek Temsilci Josep Borrell ve Komşuluk ve Genişlemeden Sorumlu Komiser Oliver Várhelyi dün (29 Kasım 2023) ortaklaşa biçimde “*AB - Türkiye siyasi, ekonomik ve ticari ilişkilerinde son durum*” başlıklı önerilerini sunmuştur. Bu öneriler, 14 – 15 Aralık 2023 tarihlerinde yapılacak AB Zirvesi’nde görüşülerek karara bağlanacaktır.

17 sayfalık belgenin ilk 13 sayfasında mevcut durum özetlenmektedir. Bizi esas ilgilendiren sonuç ve öneriler kısmını oluşturan son 3 sayfadır. Önerilere geçmeden önce mevcut durumu ele alan bölümde, Türkiye ile yeniden ilişki kurmanın önemi belirtilirken, aynı zamanda ilişkilerin kırılğan olduğu vurgulanmaktadır. Bu çerçevede ağırlıklı olarak Kıbrıs meselesi ve Türkiye’nin askeri müdahaleleri dile getirilmekte, “*AİHM kararlarının uygulanmaması da dâhil olmak üzere, iç hukuktaki insan hakları ve hukukun üstünlüğüne ilişkin ciddi sorunlar nedeniyle AB-Türkiye ilişkilerinin önünde aşılması gereken pek çok engel olduğu*” hatırlatılmaktadır. Kıbrıs ile ilgili ifadeler beklendiği üzere tek taraflı yazılmıştır.

AB'nin jeopolitik değişimler yaşadığı bir dönemde, “*Türkiye ile mümkün olan her alanda, güvene ve uzlaşma kültürüne dayalı bir ilişki geliştirmekte stratejik bir çıkarı olduğu*” kaydedilmektedir. Bununla birlikte, bunu yaparken daha önceki kararlarda ifade edildiği gibi “*aşamalı, orantılı ve geri döndürülebilir bir yaklaşım*” benimsenmesi tavsiye edilmektedir. Nihayet önerilerini dört başlık altında sunarken, bunların aşamalı olarak, belirlenen koşulluk temelinde ve “*AB Üye Devletlerinin egemenlik hakları da dâhil olmak üzere, Türkiye'nin bazı alanlardaki yapıcı çabalarının sürdürülmesi ve AB'nin endişelerinin giderilmesi*” halinde olabileceği ifade edilmektedir.

Türkiye’nin 18 Mart 2016 tarihli mutabakatta göçle ilgili olmayan unsurları, yani katılım müzakerelerinin yeniden başlatılması, Gümrük Birliği'nin modernizasyonu ve vize serbestisi konularının hızlandırılmış bir şekilde uygulanmasını defalarca talep ettiği hatırlatılmakta ancak tüm bu unsurların “*bilinen ve üzerinde mutabık kalınan koşullara, kriterlere ve karar alma prosedürlerine tabi olmaya devam edeceği*” de kaydedilmektedir.

Önerilerle ilgili kayda değer hususlar aşağıdadır:

Bu dört başlıktan ilki **Yüksek Düzeyli Diyalogları** işlemektedir. Kanımca en somut öneriler burada yer almaktadır. Zaten yıllardır diyalog eksikliğini vurgulamıştık. Ancak bunların gerçekleşmesi için de koşul getirilmektedir. 2019 yılında askıya alınan ekonomi, enerji ve ulaşım alanlarındaki diyalogun “*Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki tüm yasadışı*

sondaj faaliyetlerinden ve AB Üye Devletlerinin egemenliğine ve egemenlik haklarına saygı göstermeyen diğer tüm eylemlerden kaçınmaya devam etmesi koşuluyla” tekrar başlatılması önerilmektedir. Aynı koşulla 2019’dan beri yapılmayan Ortaklık Konseyi ile Yüksek Düzeyli Siyasi Diyalogun başlatılması da önerilmektedir. Ortaklık Konseyi, 1963 tarihli Ankara Anlaşması ile kurulmuş olup, ilişkilerin hukuki ve siyasi altyapısını oluşturmaktadır. Çalıştırılmaması önemli bir eksiklik idi. Zira esas diyalog buradan başlatılabilirdi. Öte yandan, iklim, sağlık, göç ve güvenlik, tarımın yanı sıra araştırma ve yaratıcılık sektörlerinde yüksek düzeyli diyalog yapılmasının yararlı olacağı belirtilmektedir.

İkinci başlık **Ortak Dış ve Güvenlik Politikaları** (ODGP) ile bölgesel konuları ele almaktadır. Tarafların dış politika ve bölgesel konularda düzenli, daha etkili ve operasyonel olmak amacıyla yapılandırılmış şekilde bir araya gelmeleri önerilmektedir. AB bunu Türkiye’nin ODGP açıklamalarına daha fazla katılmasına paralel olarak gerçekleşmesini istemektedir. Hatırlanacağı üzere Komisyon’un son Türkiye raporunda Türkiye’nin AB’nin bu alandaki açıklamalarına sadece %10 uyum gösterdiği vurgulanmıştı. Esasında dış politika alanında değişik konularda kıdemli uzmanların katıldığı toplantılar geçmişte yapılmıştı. Ancak bu toplantılarda taraflar sadece karşılıklı olarak kendi görüşlerini anlatmakta yetinmişlerdir. Ortaklaşa veya eşgüdümlü bir biçimde hareket etmeye yeltenilmemiştir.

Bu bölümde yer alan en somut öneri, *“ilgili olduğunda”* Türkiye’nin Gymnich tipi gayriresmi Dışişleri Bakanları toplantılarına davet edilmesidir. Türkiye 2019 yılına kadar altı ayda bir yapılan bu toplantılara düzenli olarak katılıyordu. İronik olan husus, bu toplantıların davetini yapma görevinin Yüksek Temsilci Borrell’e ait olmasıdır. Kendi uhdesinde olan bir hususu dahi üye ülkelerin onayına sunmaktadır. Bakalım bu öneri, bir sonraki dönem başkanı Belçika’nın görev süresi içerisinde uygulanacak mı?

Üçüncü ve son ana başlık **Sektörel İş Birliği** olup, bu kısım da dört bölümde işlenmektedir. *Ticaret ve Bağlanabilirlik* (Connectivity) bölümünde ilişkilerimizin ana konularından biri olan Gümrük Birliği ele alınmaktadır. Gümrük Birliği’nin güncellenmesi için Komisyon, üye ülkelerden kendisine verilecek müzakere yetkisinin yeniden görüşülmesini istemektedir. Zira Komisyon, Aralık 2016’da bu yetkiyi Konsey’den istemiş fakat siyasi nedenlerden dolayı hiçbir gelişme olmamıştır. Ancak Komisyon, bu meseleyi de Türkiye’nin AB’nin Rusya’ya yönelik kısıtlayıcı tedbirlerin aşılmasını engellemeye ve mevcut ticari anlaşmazlıkları etkin bir şekilde çözmeye devam etmesi anlayışına bağlamaktadır. İlginç olan husus, Gümrük Birliği’nin güncellenmesi konusunda uzun süredir konuşulan dijital ekonomi ve yeşil dönüşüm alanlarına değinilmemesidir. Ancak Komisyon, Konsey’in yetki vermesini bile Kıbrıs meselesinde ilerleme olmasına bağlamaktadır. Son olarak, Türkiye ile Kapsamlı Hava Taşımacılığı Anlaşması akdedilmesi için Konsey’den müzakere yönergesi talep edilmektedir. Hâlbuki geçmişte bu sektörde kilit bir yer işgal eden Türkiye ile bu müzakereler yapılırken AB bunları yine siyasi nedenlerle kesmişti.

İkinci alt başlık *Yatırımları* oluşturuyor. Avrupa ve uluslararası finans kuruluşlarıyla yakın iş birliği içinde, özellikle bağlantı, dijital, enerji, ulaştırma ve yeşil dönüşüm alanlarında kamu ve özel sektör yatırımlarını artırmak için Türkiye Yatırım Platformu kapsamında sözleşmelerin imzalanmasının hızlandırılması önerilmektedir.

Üçüncü alt başlık AB'nin çok önem verdiği *Göç* konusunu ele alıyor. Burada Türkiye'nin yasa dışı göçü önleme yönündeki çabalarını sürdürmesi isteniyor. Bu başlık altında ülkemizden istenen birçok husus bulunurken, nihayet olumlu yönde bir çağrıda da bulunuluyor. Söz konusu çağrı ise 18 Mart 2016 mutabakatında yer almasına rağmen üye ülkelerin bugüne kadar yürürlüğe sokmadığı Türkiye'den AB'ye yasal yollarla gidecek olanları kapsayan Gönüllü Yerleştirme Programı'nı işletme çağrısıdır. AB Komisyonu, bununla ilgili çalışma usullerini 2017 yılında onaylamakla beraber yürürlüğe sokmamıştır.

Son alt başlık *vize* konusundadır. Belgenin daha önceki izahat bölümünde Türkiye'nin hâlâ altı kriteri yerine getirmediği vurgulandığından dolayı, bu noktada sadece vize verme usullerinde üye ülkelerin daha kolaylaştırıcı uygulamalarda bulunması talep ediliyor. AB'nin vize kodu çerçevesinde iş insanları ve öğrencilere daha uzun süreli ve çok girişli vize verilmesi imkânlarının değerlendirilmesi isteniyor.

Sonuç olarak, belgeyi hazırlayanların ilişkilerimizde olumlu adım atılacak konu bulmakta zorlandıkları anlaşılıyor. Bu adımlar ortaya koyulurken, AB'nin daha önceki kararları çerçevesinde hareket edilmesi gerektiği de vurgulanarak koşullar hatırlatılıyor. Öte yandan, dikkat edildiğinde üyelik müzakerelerinden hiç söz edilmediği görülüyor. Zaten bu kapsamda bir gelişme beklenmiyordu, zira Türkiye'nin başta temel haklar ile hukukun üstünlüğü alanlarındaki gerilemesi devam ettikçe ve Kıbrıs meselesinde adım atılmadıkça müzakereler gündeme gelmeyecektir. Komisyon'un hazırladığı bu öneriler üye ülkelerce kabul gördükten sonra Türkiye'ye resmen aktarılacaktır. Ancak bu öneriler sadece ilişkilerin kopmamasına yönelik yüzeysel noktaları içermektedir. Mevcut koşullarda bununla yetinmek zorunda kalacağız.